

მერაბ კალანდაძე

ასოციირებული პროფესორი, თსუ

აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის გახსენება

ევროპაში ბევრი უნივერსიტეტი არსებობს, რომელიც ჩვენს უნივერსიტეტზე ძველია, მაგრამ ძნელად მეგულება ისეთი უნივერსიტეტი, რომლის თავზე ისეთი წისქვილის ქვა დატრიალებულიყოს, როგორც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტზე. უნივერსიტეტის საქმიანობაში ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური სახელმწიფოს ჩარევა ლაიტმოტივად გასდევს უნივერსიტეტის მთელს ისტორიას და ანალოგი ძნელად მოეძებნება.

თუ არა საქართველოს ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“, საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკა 1918-1921 წლებში, დიდი ალბათობით, ქართული უნივერსიტეტი არ გვექნებოდა. არც მეფის რუსეთის და არც ბოლშევიკების მიზანს არ შეადგენდა ქართული უნივერსიტეტის შექმნა. ბოლშევიკებს ეკალივით ესობოდათ თვალში ქართული კულტურისა და სულიერების სავანე – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და მისი დამაარსებელი დიდი ივანე ჯავახიშვილი. მათ ვერ გაბედეს უნივერსიტეტის დახურვა. 30-იანი წლების დასაწყისში უნივერსიტეტის ცალკე ინსტიტუტებად დაშლა ამის უკერტურად გაისმა, მაგრამ უნივერსიტეტის ავტორიტეტის შებლაღვაში, უეჭველად, ლომის წილი დაიდეს. დღეს, მნიშვნელოვანწილად ამის შედეგს ვიმკით. მიუხედავად ამისა, უნივერსიტეტის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან მაინც შეძლო რაღაც პოზიტივის გადარჩენა, რაც მისი წარმატება იყო.

* * *

1970 წელს ჩავირიცხე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე. ამ დროისათვის, როგორ უკვე აღვნიშნეთ, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური, კომუნისტური სახელმწიფოს მიერ უნივერსიტეტის დანაგვიანების პროცესი უკვე კარგა ხნის დაწყებული იყო, რომლის ათვლის

წერტილად 1926 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის თანამდებობიდან დიდი ივანე ჯავახიშვილის გათავისუფლება უნდა მივიჩნიოთ.

მე ყოველთვის მეამაყებოდა და არაერთიგზის აღმინიშნავს, რომ მოვესწარი უნივერსიტეტის „ოქროს ხანის“ კულს, ბოლო მონაკვეთს. უნივერსიტეტში ასწავლიდა არაჩვეულებრივად ერუდირებული ბრწყინვალე ლექტორთა მთელი პლეადა, რომლებიც დიდი ივანე ჯავახიშვილის, სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილის, სიმონ ყაუხჩიშვილის, ალექსანდრე წერეთლის, გრიგოლ ნათაძის, ალექსანდრე ნამორაძის აღზრდილები იყვნენ. საქართველოს ისტორიას მასწავლიდნენ: შოთა მესხია, გია გელაშვილი, ნოდარ ასათიანი, შოთა ხანთაძე. არქეოლოგიას – ოთარ ჯაფარიძე. ეთნოლოგიას – გერცელ ჩაჩაშვილი, უძველეს ისტორიას – გიორგი მელიქიშვილი, ანტიკურ ისტორიას – ნოდარ ლომოური და გივი გამრეკელი. რუსეთის ისტორიას – იასე ცინცაძე, ვალერიან მაჭარაძე, აკაკი სურგულაძე, შუა საუკუნეების ისტორიას – გივი ჟორდანი, კუკური ლილუაშვილი, გურამ კუტალია, ახალ ისტორიას – გივი კილურაძე, კოტე ანთაძე, უახლეს ისტორიას – ვარლამ დონაძე. მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიას – გიორგი ფუთურიძე. ამ ტალანტთა ჭეშმარიტ საკრებულოში, უდაოდ, ერთ-ერთი კოლორიტული და გამორჩეული ფიგურა იყო ქ-ნი მარიამ ლორთქიფანიძე.

ამჯერად დიდი პატივისცემითა და სიყვარულით მინდა გავიხსენო თვალსაჩინო ქართველი ისტორიკოსი აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე. მე საქართველოს ისტორიის სპეციალისტი არ გახლავართ და უშუალოდ ქ-ნი მარიკას-მოწაფეების რიცხვს არ ვეკუთვნი, მაგრამ როგორც მის უძეგროს კოლეგასა და უნივერსიტეტის თანამშრომელს გარკვეული შეხების წერტილები ქ-ნი მარიკასთან მქონია და სიამოვნებითა და მადლიერებით მინდა გავიხსენო ეს ყველაფერი.

პირველად მას შევხვდი მეოთხე კურსის პირველ სემესტრში, როდესაც ის გვიკითხავდა ძალზე საჭირო და საინტერესო კურსს „საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობა და ისტორიოგრაფია“. ეს იყო პარასკევი, 10 საათი და 15 წუთი 107-ე აუდიტორიაში. მე ევროპის ისტორიოგრაფია ძალიან მაინტერესებდა და ქართული ისტორიოგრაფიის ცოდნა ნამდვილად არ მაწყენდა. იყო კიდევ ერთი გარემოება, რომელიც განაპირობებდა ქ-ნი მარიკასადმი ჩემს კეთილგანწყობილებას. ვიცოდი, რომ ის ჩემი მასწავლებლის პროფ. გივი კილურაძის ახლო მეგობარი იყო. ლექცია ერთ-ერთი საუკეთესო იყო, რომელიც მომისმენია უნივერსიტეტში. ამ ლექციებზე ძალიან ბევრი რამ

ვისწავლე ისტორიული ნაშრომის შეფასების თვალსაზრისით. მის სიტყვებს „საეტაპო მოვლენა იყო“ სოლიდური, ფუნდამენტური გამოკვლევა, შემდგომში ხშირად ვიყენებდი, როგორც ჩემ ლექციებში, ისე სამეცნიერო შრომებში. შემდგომ, როდესაც ქ-ნ მარიკას ეს ვუთხარი ძალიან გაეხარდა და ესიამოვნა. მისი ლექციები ჩემს მეხსიერებაში კარგად ჩაიბეჭდა და დღემდე შემორჩა. აბა მაშინ რას წარმოვიდგენდი, რომ ამით იწყებოდა ჩვენი, როგორც უფროსი და უმცროსი კოლეგის ურთიერთობა, რომელიც თითქმის ნახევარ საუკუნეს ითვლის.

ჩვენი ურთიერთობის მეორე საფეხური იქიდან იწყება, როდესაც მე ჯერ უნივერსიტეტის ასპირანტი, ხოლო შემდეგ კი თანამშრომელი გავხდი. ყოველ ნაბიჯზე ვგრძნობდი მის თანადგომას და კეთილგანწყობას, რომელსაც საფუძვალად წმინდა პროფესიონალური მიდგომა ჰქონდა, აქ ის არაფერს არ დაგიტოვებდა. ქ-ნი მარიკა თხემით ტერფამდე პროფესიონალი იყო. ეს ეხება ჩვენს თანამშრომლობას, არა მარტო უნივერსიტეტის შრომებში, არამედ ჟურნალ „გეორგიკაში“. ქ-ნი მარიკას თანადგომით ჩვენ ცვალებად ევროპელი, პირველ რიგში კი, გერმანელი მკითხველისათვის გაგვეცნო ქართული ისტორიოგრაფიის წვლილი დასავლეთ ევროპის ისტორიისა და ისტორიული აზროვნების შესწავლის და პოპულარიზაციის საქმეში.

მინდა გავიხსენო ერთი კურიოზი ამ ურთიერთობიდან. უნივერსიტეტის შრომებში იბეჭდებოდა ჩვენი ნაშრომი გამოჩენილ რუს ისტორიკოსზე კიევის უნივერსიტეტის პროფესორზე პავლე არდაშევიზე, რომელიც კიევის უნივერსიტეტში, ცნობილი ქართველი ისტორიკოსის პროფ. ალექსანდრე ნამორადის მასწავლებელი იყო. მე უნდა გამეკეთებინა კორექტურა. ქ-ნ მარიკას ყველაფერი სანიშნოდ ჰქონდა დალაგებული, თავისი წარწერებით თუ ვისი ნაშრომი იყო. ამიტომ ჩემი ნაშრომის მოძიება სულაც არ წარმოადგენდა ძნელ საქმეს, მაგრამ სტამბიდან მხოლოდ ნაშრომის ერთი ნაწილი იყო მოსული, ხოლო მეორე არა, პირველი ნაწილი შეცდომით, პროფ. ნანა გელაშვილის ნაშრომში ჩაუდიათ. ვებებთ ნაშრომს ვერ ვპოულობთ. ახლა ქ-ნმა მარიკამ მითხრა, ნახე ფურცელ-ფურცელ. ენახე და არ იყო. მივიღე ნანა გელაშვილის ნაშრომთან ვჩერდები. რას წარმოვიდგენდი, რომ ეს შიგნით იქნებოდა ჩადებული. ქ-ნი მარიკა მაშინ ძალიან გაბრაზებული იყო სწავლულ ექსპერტთა საბჭოს (სეს-ი) გადაწყვეტილებით, ვერაფერს ვერ ვაგებინებო და მთელი ეს რისხვა მე დამატყდა თავს. მეორე დღეს ნაშრომის დასკვნითი ნაწილიც მოვიდა სტამბიდან და ნაშრომიც გამოჩნდა. სეს-ზე გაბრაზებული ქ-ნი

მარიკა მირეკავს და გაბრაზებული მეკითხება; „შენ კითხვა იცი?“. ბოლოს მითხრა მოდი ხვალ და წაიკითხე კორექტურაო. მე, ცხადია, მივედი მეორე დილით და წავიკითხე ნაშრომი. ინცინდენტი ამოიწურა, მაგრამ მოსაყოლი დამრჩა ერთი დეტალი. წინა საღამოს სამჯერ დამირეკა ჩემმა მასწავლებელმა პროფ. კოტე ანთაძემ და კატეგორიულად მომთხოვა, ქ-ნი მარიკა სეს-ზეა გაბრაზებული და რაც არ უნდა გითხრას, ხმა არ ამოიღო. მე ყველაფერი კარგად ვიცოდი, რაშიც იყო საქმე და მშვიდად ვიყავი. შემდგომში ეს ამბავი გავახსენე ქ-ნ მარიკას და ძალიან ბევრი ვიცინეთ.

ჩემი სადოქტორო დისერტაციის ერთი მოზრდილი მონაკვეთი საქართველოს ისტორიას შეეხებოდა და მიზნად ისახავდა ცნობილი ისტორიკოსის პროფ. გრიგოლ ნათაძის, შრომების განხილვას საქართველოს ისტორიის შესახებ. ჩემმა მასწავლებელმა პროფ. კოტე ანთაძემ, რომელსაც ძალზე თბილი და მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა ქ-ნ მარიკასთან, სთხოვა მას, გაცნობოდა ნაშრომის ამ მონაკვეთს, როგორც საქართველოს ისტორიის კომპენტენტური სპეციალისტი. თავდაპირველად ქ-ნმა მარიკამ თავი შეიკავა. ეტყობა, ფიქრობდა, რომ ეს გრ. ნათაძის ქება იქნებოდა, მაგრამ ბ-ნ კოტეს ანგარიში გაუწია და ბოლოს და ბოლოს დათანხმდა. მართლაც, მან გულდასმით წაიკითხა ჩემი ნაშრომი და ერთ დღეს თავისთან დამიბარა. ეს იყო 1997 წლის 13 თებერვალი. ქ-ნ მარიკას შეეძლო შემოქმედებითი ატმოსფეროს შექმნა. ამიტომ მასთან მუშაობა საინტერესო იყო. ამაში იმ დღეს მე კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი. ქ-ნ მარიკამ ნახა, რომ ეს ნაშრომი არ წარმოადგენდა გრ. ნათაძის შრომების აპოლოგეტურ შეფასებას, მე ველეავდი და ველოდი ქ-ნი მარიკას ვერდიქტს. ქმან მკაცრ მეცნიერულ ფილტრში გაატარა ჩემი გამოკვლევა. ყველა დებულება დაწვრილებით განიხილა, მომცა საინტერესო შენიშვნები, რომელიც დიდად დამეხმარა ამ მონაკვეთის შემდგომ დახვეწაში, სრულყოფაში. ეს იყო წმინდა პროფესიული გარემო, რომელსაც დავიწყება არ უწერია. ქ-ნ მარიკას ვერდიქტი იყო მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი: „მე მეცოდება თქვენ ხელში გრ. ნათაძე“ ალბათ, ეს ნაშრომის მოწონება იყო?!

ქ-ნ მარიკამ თავისი წონიანი სიტყვა თქვა ჩემი სადოქტორო დისერტაციის დამტკიცების დროს. მის მთავარ მოწინააღმდეგედ ჩვენთვის სრულიად მოულოდნელად პროფ. ედუარდ კოდუა მოგვევლინა. ჩვენ შვთავაზეთ მას, გამოსულიყო დაცვაზე, პრესაში, მაგრამ უარი თქვა ამაზე. ის იმედოვნებდა, რომ, როგორც სწავლულ ექსპერტთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე, გაიტანდა თავის სიტყვას და ჩააგდებდა ჩემს დისერტაციას. ფრიად, სიმპტომა-

ტიურია, რომ ვერც პროფ. ედ. კოდუამ და ვერც იმან, ვინც პროფ. ედ. კოდუას ზურგს უკან იდგა, მათი აზრით, ერთ სუსტ დისერტაციაზე ერთი უარყოფითი რეცენზია ვერ დაწერეს. ბოლო სიტყვა, როგორც ისტორიკოსმა, აკად. მარიამ ლორთქიფანიძემ თქვა. მან აღნიშნა, რომ „თუ აინტერესებდათ მისი აზრი, რატომ დროზე არ ჰკითხეს. ახლა კანონი დარღვეულია და ამის გაკეთებას არ აქვს აზრი“. მან მოახსენა სეს-ს, რომ ის იცნობს ამ ნაშრომს, კერძოდ იმ ნაწილს, რომელიც შეეხება საქართველოს ისტორიას და ნორმალური შთაბეჭდილებას ტოვებს. „ის იცნობს დისერტანტსაც და ის წიგნიერი კაცია“, პროფ. ედ. კოდუას კოვზი ნაცარში ჩაუვარდა. ის იძულებული გახდა, უკან დაეხია, ინციდენტი ამოიწურა. მე მომენიჭა ძიებული ხარისხი. ქ-ნი მარიკას დადებითი შეფასება მე შეამაყება.

ქ-ნი მარიკას საინტერესო გამოსვლების გარეშე ყოველად წარმოუდგენელი იქნებოდა ჩვენ მიერ ჩატარებული საიუბილეო სხდომები, რომელიც ეძღვნება პროფ. გივი კილურაძის 80 წლისთავს, პროფ. უშანგი სიღამონიძის 75 წლისთავს. პროფ. ვარლამ ღონაძის 100 წლისთავს, პროფ. კოტე ანთაძის გახსენებას, პროფ. კოტე ანთაძის 90 წლისთავს. გავიხსენებთ ერთ საინტერესო დეტალს, რომელიც ძალიან კარგად ახასიათებს ქ-ნი მარიკას ადამიანურადაც და პროფესიონალური კუთხით. 2004 წლის 12 ნოემბრის უნივერსიტეტში აღვნიშნავდით ცნობილი ქართველი ისტორიკოსის პროფ. უშანგი სიღამონიძის დაბადების 75 წლისთავს. მოწვეულ სტუმრებს შორის იყო აკად. მარიამ ლორთქიფანიძე, როგორც პროფ. უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციის ირგვლივ ამტყდარი არაჯანსაღი აჟიოტაჟის უშუალო თვითმხილველი და სამეცნიერო საბჭოს წევრი. ზუსტად ორი კვირით ადრე ქ-ნი მარიკას უდიდესი ტრაგედია შეემთხვა, შვილიშვილი დაეღუპა. ვიფიქრეთ, რომ ის, ალბათ, საზეიმო სხდომაში მონაწილეობას არ მიიღებდა, მაგრამ მოსაწვევი ბარათი მაინც დაუუტოვეთ. ძალიან გვწყდებოდა გული, რომ ქ-ნი მარიკა სიტყვით ვერ გამოვიდოდა, მაგრამ რას ვიზამდით, სხვა გზა არ იყო.

12 ნოემბერს სხდომაზე ქ-ნი მარიკა მობრძანდა. მაშინვე ძალზე მორიდებულად ვკითხეთ, ხომ არ გამობრძანდებით – მეთქი, აუცილებლადო, – მომიგო. შვებით ამოვისუნთქეთ. საღამომ თავისი ხიბლი დაიბრუნა. მან ძალზე საინტერესოდ გაიხსენა ის არამეცნიერული ვითარება, რომელიც უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციის ირგვლივ ატყდა და მეცნიერულ პაექრობაში სამართლიანად მოპოვებული სამეცნიერო ხარისხი პარტიულმა ორგანომ თბილისის ცკ-მ ჩამოართვა. ეს იყო მეცნიერებაში უხეში ადმინისტრაცია.

ციული ჩარევის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუში. საქმე ის იყო, რომ უშანგი სიღამონძემ ორიგინალურად, არატრაფარეტულად გააშუქა საქართველოს უახლესი ისტორიის მთელი რიგი საკვანძო საკითხები, ხაზი გაუსვა 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის პროგრესულობას და ეს, ცხადია, არ აპატიეს. ძალიან მორიდებით ქ-ნ მარიკას სასწრაფოდ ვთხოვეთ დაეწერა მოგონებები. მან ორ კვირაში მოგვაწოდა საინტერესო მოგონებები, რომელიც შევიტანეთ ჩვენს წიგნში უშანგი სიღამონძის შესახებ. აი ასეთი გულისხმი-ერი იყო ქ-ნი მარიკა.

ჩემს სადოქტორო დისერტაციას უკავშირდება ქ-ნ მარიკაზე კიდევ ერთი საინტერესო მოგონება, რომლის გვერდის ავლა არ შემიძლია. საქმე ის გახლავთ, რომ ჩვენი მონოგრაფიის ორი კომპონენტი მკაფიოდ იყო გამოკვეთილი და მიზნად ისახავდა ორი ცნობილი ქართველი ისტორიკოსის პროფ. გრ. ნათაძის და პროფ. ალ. ნამორაძის მეცნიერული მემკვიდრეობის შესწავლას, შეფასებას. რაც შეეხება მესამე მონაკვეთს, ის ჯერ კიდევ არ იყო სათანადოდ გამოკვეთილი, ძიების პროცესი მიმდინარეობდა. გვქონდა სხვადასხვა ვერსიები. მუშაობის პროცესში ყურადღება მიიპყრო ნიკოლოზ დუბროვსკის საინტერესო პიროვნებამ. ჩემს მეცნიერ-კონსულტანტს, პროფ. კოტე ანთაძეს, გაგონილი ჰქონდა ნ. დუბროვსკის გვარი, მაგრამ მის შრომებს არ იცნობდა. მას ჩამოუყალიბდა ისეთი მეცნიერის იმიჯი, რომელიც ძალზედ ერუდირებული იყო, მაგრამ არაფერს არ წერდა. ბ-ნმა კოტემ მიჩნია, მეკითხა ქ-ნი მარიკასთვის, თუ იცოდა რამე ნიკოლოზ დუბროვსკიზე. მაშინვე მიემართე ქ-ნ მარიკას. გამოირკვა, რომ ქ-ნ მარიკას ნ. დუბროვსკი კოლონიური ქვეყნების ისტორიას ასწავლიდა. ამიტომ ვთხოვეთ სასწრაფოდ დაეწერა მოგონებები ნ. დუბროვსკიზე, მან ჩვეული გულმოდგინებით შეასრულა ეს თხოვნა და ეს მოგონებები შევიტანეთ ჩვენს მონოგრაფიაში. ეს მოგონება შეიძლებოდა აქ დაგვესრულებინა, რომ არა ერთი გარემოება. საქმე ისაა, რომ ქ-ნმა მარიკამ კარგად დამაკვალაინა და მითხრა, რომ ნიკოლოზ დუბროვსკი იყო აკადემიკოს ვახტანგ ბერიძის მეუღლის, ქ-ნ ნატო ფალავანდიშვილის, მამინაცვალი. მე დაუყოვნებლივ დავეუკავშირდი ბ-ნ. ვახტანგს და ვთხოვე შეხვედრა. მე მქონდა ბედნიერება სამჯერ შეხვედროდი მას. ეს იყო არაჩვეულებრივი წუთები, რომელსაც დავიწყება არასოდეს უწერია. როდესაც ბ-ნი ვახტანგი გარდაიცვალა, მცირე მოგონებები გამოვაქვეყნე „საქართველოს რესპუბლიკაში“. ჩვენი შეხვედრების კეთილმოსაგონებლად მე მისგან საჩუქრად დამრჩა ორი წიგნი. „კულტურა და ხელოვნება დამოუკიდებელ საქარ-

თველოში 1918-1921 წლებში“ და მოგონებები. ორივეს აქვს მისი ავტოგრაფი „ბ-ნ მერაბ კალანდაძეს კეთილი სურვილებით. ვახტანგ ბერიძე“ როგორც ირკვევა ჩვენი პირველი შეხვედრა შედგა 1993 წლის 17 სექტემბერს, ხოლო მეორე 1995 წლის 6 დეკემბერს. მესამე შეხვედრა მოხდა ჩემი მონოგრაფიის გამოსვლის შემდეგ, 1999 წელს. მან ძალიან გაიხარა, რომ ნ. ლუბროვსკიზე ღაღაღა და მითხრა, რომ „თქვენ ფაქტობრივად ის გააცოცხლეთ“. ძალიან გული მწყდება, რომ ის ვერ მოესწრო ნ. ლუბროვსკის შრომების გამოცემას. ეს წიგნი მე ვაჩუქე ქ-ნ მარიკას და ძალიან გაუხარდა. მითხრა, რომ კარგი საქმე გააკეთო.

ახლა ორიოდე სიტყვა უნდა ვთქვათ ქ-ნ მარიკაზე როგორც პროფესიონალ ისტორიკოსზე, მკვლევარზე. დღევანდელი გადასახედიდან მისი მკაცრად განსჯა ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და ჰიპერკრიტიკულად მიგვაჩნია. უწინარესად, უნდა აღინიშნოს, რომ ქ-ნი მარიკა არ იყო ვიწრო ფაქტოლოგი, ემპირიკოსი, ისტორიკოსი. საქართველოს ისტორიის საკვანძო საკითხებთან ერთად მას აინტერესებდა საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობისა და ისტორიოგრაფიის, ისტორიული აზროვნების საკითხები. თეორიული თემატიკისადმი მისი ინტერესი მისასაღებელია და მისი, როგორც ისტორიკოსის, პლიუსია. ქ-ნი მარიკა იყო სერიოზული მეცნიერი, პირველხარისხოვანი მკვლევარი. ის შესანიშნავად იცნობდა პირველწყაროებს, საკითხის ირგვლივ არსებულ საკვლევ ლიტერატურას და თავის მსჯელობას ამ საინტერესო მასალაზე აგებდა. ეს იყო საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლიუსები და მინუსები. რა თქმა უნდა, ამ შრომებმა, გარკვეული დოზით განიცადა მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის რადიაცია, მაგრამ მთავარი ეს არ უნდა იყოს. თუ მას იდეოლოგიურ გარესამოს ჩამოვაცლით, მასში ჩადებული მეცნიერული ინფორმაცია საინტერესოა და სწორედ ეს ფასეული უნდა გახდეს მეცნიერული მსჯელობის საგანი. ქ-ნ მარიკას გააჩნია წარსულის საკუთარი ვერსია. მთავარი სწორედ ეს უნდა იყოს. ხშირად ისტორიას უყურებენ როგორც არაზუსტ მეცნიერებას. რბილად რომ ვთქვათ, ამგვარი მიდგომა ძალიან საკამათო უნდა ჩანდეს. ამგვარი მიდგომა აკნინებს ისტორიის მეცნიერულ სტატუსს და ანტიისტორიზმამდე მივყავართ. ვფიქრობთ, საინტერესოა ქ-ნ მარიკას მოსაზრება ისტორიულ მეცნიერებაზე. მისი ღრმა რწმენით, ისტორია ზუსტი მეცნიერებაა. ეს იყო სწორი თვალსაზრისი. არსებობდა თუ არა ძველი ეგვიპტე ან საბერძნეთი? საფრანგეთის დიდი რევოლუცია დაიწყო 1789 წელს. ნაპოლეონი

თავს დაესხა რუსეთს 1812 წელს. ყველაფერი ეს ძალიან კარგად არის დაფიქსირებული წყაროებში და მასში ეჭვის შეტანის არანაირი საფუძველი არ გაგვაჩნია. „ფაქტები წმინდათა წმინდაა. ინტერპრეტაცია თავისუფალია“. ეს ფაქტები არსებობენ თავისთავად ისტორიკოსისაგან დამოუკიდებლად. პოსტმოდერნისტული დევიზია „არ არსებობს ისტორია ისტორიკოსის გარეშე“. ამგვარი ხედვა საკამათო შეიძლება იყოს.

ისტორიული მოვლენებისადმი ისტორიკოსების დამოკიდებულება არასოდეს არ ყოფილა ერთგვაროვანი და სერიოზულ აზრთა სხვადასხვაობას იწვევდა. XX საუკუნის პოლანდიელი ისტორიკოსის, ლეიდენის უნივერსიტეტის პროფესორის პიტერ ჰეილის თქმით, „ისტორია დაუსრულებელი პოლემიკაა“. ისტორიულ მეცნიერებაში არსებული „კონცეფტუალური ანარქია“, ამის ლოგიკური შედეგია. თუმცა ეს უკვე ეხება ისტორიოგრაფიას და არა ისტორიას. ინტერპრეტაცია სუბიექტურია და ამას ვერსად გაექცევი. ამას აქვს თავისი მიზეზები. ჯერ ერთი, ეს არის თვით ისტორიკოსის შეხედულებები, მსოფლმხედველობა, პოლიტიკური მრწამსი, იდეალები. მეორეც, ისტორიკოსმა უარი რომ თქვას შეფასებაზე და მხოლოდ ფაქტების აღნუსხვით შემოიფარგლოს, მისი თხრობა მაინც ვერ იქნება ნეიტრალური. ნებისთი თუ უნებლიეთ მისი სიმპათია ან ანტიპათია მაინც გამჟღავნდება. ასე რომ, ქ-ნი მარიკა სავსებით მართალი იყო, როდესაც ფიქრობდა, რომ წარსულის რეკონსტრუქცია სულაც არაა ადვილი საქმე და ისტორია რთული მეცნიერებაა.

ქ-ნი მარიკას სახით საქმე გვაქვს XX საუკუნის ქართულ ისტორიოგრაფიაში საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის ერთ-ერთ თვალსაჩინო და გამორჩეულ მკვლევართან, რომლის შრომებსაც ამ ეპოქის ვერცერთი მკვლევარი გულგრილად ვერ აუვლის გვერდს. მიუხედავად ძლიერი იდეოლოგიური ზეწოლისა, უნდა ითქვას, რომ ქ-ნი მარიკა იყო XX საუკუნის ქართულ ისტორიოგრაფიაში პოზიტივისტური მიმდინარეობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო და გამორჩეული წარმომადგენელი. ეს კი ევროპული ღონე იყო. ქ-ნი მარიკას მრავალმხრივ მეცნიერულ მოღვაწეობას, ალბათ, ერთი საინტერესო მონოგრაფია შეიძლება მიეძღვნას. ვიმედოვნებთ, რომ მომავალში მისი მოწაფეები არ დაიზარებენ და გულმოდგინედ, გამოწვლილვით და, რაც მთავარია, ობიექტურად შეისწავლიან მის მრავალფეროვან მეცნიერულ მემკვიდრეობას.

დასასრულს ძალიან მოკლედ უნდა შევეხოთ ბოლო წლებს, რომელიც ჩვენი ურთიერთობის კულმინაციად შეიძლება მივიჩნიოთ და დასკვნით აკორდად მოგვევლინა. ბოლო წლებში ქ-ნი მარიკა ხშირად ავადმყოფობდა, სახ-

ლიდან ძალზე იშვიათად გამოდიოდა. მე ხშირად ვურეკავდი, ვნახულობდი, ვსაუბრობდი. ეს საუბრები უმთავრესად სამ თემას ეხებოდა: თანამედროვე საქართველოს სვებედს, უნივერსიტეტს და მეცნიერებაში შექმნილ რთულ სიტუაციას. უნდა ითქვას, რომ ბევრ საკითხში ჩვენი აზრები ერთმანეთს ემთხვეოდა. იყო საკითხები, სადაც განსხვავებული აზრი გაგვანდა. ასე მაგალითად, ის გულისტკივილით შემომჩივლებდა, როგორც ერი ხომ არ დაგებრდით? ჩვენზე ბევრად ძველი ერები აღარ არიანო. მე კონტრპასუსხი მქონდა. ჩვენ ხომ არ ვართ ისეთი ერი, რომელსაც დამოუკიდებლად არსებობა არ შეუძლია?

ბოლო ხანებში აკადემოფობამ უკვე ძალიან შეაწუხა და მითხრა. ძალიან გაგწვალდიო, თუმცა მხნეობას, და სად აზრს ბოლომდე ინარჩუნებდა. მე უძალ გაგაწყვეტინე და ვცადე გამემხნეებინა, მაგრამ ეტყობა ზელმეტი მომივიდა და სიცილით მითხრა. „ვის უქნევ თითსო“ ფრიდრიხ ნიცშეს ნათქვამი გამახსენდა: „დროზე სიკვდილი ჯობიაო“. ცხადია, ქ-ნი მარიკასთვის ეს არ მითქვამს, მაგრამ გული მეტკინა.

ბოლოს ვნახე 8 ოქტომბერს. მასთან სახლში აივანზე ვისხედით და ვსაუბრობდით. განვიხილავდით ჩემს ნაშრომს პროფ. კოტე ანთაძეზე, რომლის დაბეჭდვას ვაპირებდი ჟურნალ „გეორგიკაში“, რომლის ერთ-ერთი რედაქტორი თვითონ ბრძანდებოდა. მას ძალიან აფიქრებდა ჟურნალის მომავალი და დარდობდა, რომ ეს ჟურნალი არ დაგვარგოთო. ამის მერე რამდენჯერმე დავრეკე, მაგრამ ის ცუდად იყო, აღარ დამლაპარაკებია. მიუხედავად იმისა, რომ უკვე შეგუებული ვიყავი ამ აზრს, როდესაც 8 იანვარს ეს ამბავი შევიტყვე, ძალიან გული დამწყდა. დარჩა დიდი სიცარიელე, რომელსაც ვერავინ და ვერაფერი ვერ შეავსებს.